

(इंग्रजी टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मोहन लाल आणि इतर .

विरुद्ध

हिमाचल प्रदेश राज्य द्वारा

सचिव, अबकारी आणि कर विभाग, सरकारी सचिवालय,

शिमला- २ आणि इतर .

१७ मार्च १९९७

[न्यायमूर्ती के. रामास्वामी आणि न्यायमूर्ती जी. टी. नानावती]

सेवाविषयक विधी:

हिमाचल प्रदेश उत्पादन शुल्क आणि कर विभाग निरीक्षक कर्मचारीवर्ग वर्ग III सेवा (ज्येष्ठता) नियम/हिमाचल प्रदेश उत्पादन शुल्क आणि कर विभाग (निरीक्षक कर्मचारीवर्ग वर्ग III) (परीक्षा) नियम:

नियम ११/नियम ४- उत्पादन शुल्क आणि कर निरीक्षक थेट भरती-ज्येष्ठता-नियुक्तीनंतर उमेदवारांना दोन वर्षांच्या आत विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण करणे- जे उमेदवार नियुक्तीच्या दोन वर्षांनंतर परीक्षा उत्तीर्ण करतात, त्यांची वरिष्ठता परीक्षा उत्तीर्ण झाल्याच्या तारखेपासून मोजली जाईल.

ईश्वरी कुमार आणि इतर विरुद्ध स्टेट ऑफ हिमाचल प्रदेश (सी. ए. क्र. ४२५८/९२) ने २४ मार्च १९९४ रोजी जो न्यायनिर्णय घेतला, त्याचा संदर्भ देण्यात आला आहे

दिवाणी अपिलीय न्यायाधिकारक्षेत्र : दिवाणी अपील क्रमांक २४१७/१९९७.

मूळ अर्ज क्रमांक ७८८/१९९५ मधील हिमाचल प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरण, शिमला या प्रकरणात दिनांक २८/१०/९६ रोजीच्या निकाल आणि आदेशावरून.

अपीलकर्त्यासाठी उपस्थित वकील अरुण जेटली आणि कुमारी कामिनी जयस्वाल.

उत्तरार्थीसाठी उपस्थित वकील ओ. पी. शर्मा, आर. सी. गोब्रेले, के. आर. गुप्ता, विवेक शर्मा, अशोक सुदान, श्रीमती ननीता शर्मा.

उत्तरार्थी क्रमांक १८-२० आणि ३५ करीता उपस्थित वकील ए. के. सिक्री आणि श्रीमती मधु सिक्री.

न्यायालयाचा खालील आदेश देण्यात आला:

अनुमती याचिका मंजूर आम्ही दोन्ही बाजूंच्या विद्वान वकिलांचे म्हणणे एकले आहे.

मूळ अर्ज क्र. ७८८/९५ मधील २८ ऑक्टोबर १९९६ रोजी दिलेल्या हिमाचल प्रदेश प्रशासकीय न्यायाधिकरणाच्या आदेशावरून विशेष अनुमती द्वारे प्रस्तूत अपील केले.

थेट भरती केलेल्या व्यक्तींच्या परस्परातील ज्येष्ठतेचे निर्धारण हा या प्रकरणात एकमेव प्रश्न आहे. हिमाचल प्रदेश उत्पादन शुल्क आणि कर विभाग (निरीक्षक कर्मचारीवर्ग, वर्ग III) सेवेतील उत्पादन शुल्क आणि कर आकारणी निरीक्षकांच्या कायमस्वरूपी पदांवरील रिक्त पदांवर थेट भरती करून अपीलकर्ते आणि प्रतिवादींची निवड करण्यात आली. प्रस्तूत प्रश्न हा नियमनांच्या नियम ४ (परीक्षा) सह वाचलेल्या (ज्येष्ठता) सेवा नियमनांच्या नियम ११ च्या व्याख्येशी संबंधित आहे. ते असे आहे: परिचिक्षा कालावधीवर नियुक्ती झाल्याच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत किंवा चार वर्षांच्या वाढीव कालावधीत परीक्षा उत्तीर्ण करावी लागेल का? उमेदवाराने नियुक्तीच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत परीक्षा उत्तीर्ण केल्यास आणि नियमांच्या नियम ११ (३) अन्वये निर्विवादपणे,

परिवीक्षा समाप्तीनंतर पुष्टी न मिळाल्यास, सेवाज्येष्ठता नियुक्तीच्या तारखेशी संबंधित असेल. उमेदवार दोन वर्षांच्या आत परंतु चार वर्षांच्या वाढीव कालावधीत परीक्षा उत्तीर्ण होत नाही अशी परिस्थितीत नियम ११ च्या उप-नियम (३) च्या परंतुकाद्वारे हाताळली जाते, ज्यात असे म्हटले आहे:

"११ (३) परिवीक्षाचा कालावधी पूर्ण झाल्यावर आणि विहित परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यावर नियुक्ती प्राधिकरण

(अ) जर त्याचे काम आणि आचरण समाधानकारक आढळले तर

(i) कायमस्वरूपी रिक्त जागेवर नियुक्ती झाल्यास त्याच्या नियुक्तीच्या तारखेपासून अशा व्यक्तीची पुष्टी करणे; किंवा

(ii) ज्या तारखेपासून कायमस्वरूपी रिक्त जागा येते त्या तारखेपासून अशा व्यक्तीची पुष्टी करा; तात्पुरत्या रिक्त जागेवर नियुक्ती केल्यास; किंवा

(iii) कायमस्वरूपी जागा नसल्यास त्याने त्याची प्रोबेशन प्रक्रिया समाधानकारकपणे पूर्ण केली आहे असे घोषित करणे; किंवा

(ब) जर त्याचे काम किंवा आचरण, त्याच्या मते, समाधानकारक नसेल आणि विहित विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण झाला नसेल

(i) त्याच्या सेवांचे वितरण, जर प्रत्यक्ष नियुक्तीद्वारे नियुक्ती केली गेली असेल किंवा अन्यथा नियुक्त केली असेल तर त्याला त्याच्या पूर्वीच्या पदावर परत पाठवणे किंवा त्याच्या पूर्वीच्या नियुक्तीच्या अटी व शर्तीप्रमाणे इतर पद्धतीने व्यवहार करणे; परवानगी; किंवा

(ii) त्याच्या परिविक्षेच्या कालावधीची मुदत वाढवणे आणि त्यानंतर, परिवेक्षा कालावधी

पहिल्या कालावधीच्या मुदतीच्या समाप्तीनंतर असे आदेश पारित करणे.

यामुळे विभागीय परीक्षांमध्येही योग्य त्या फेरफारासह लागू होईल.

परंतु, परिवेक्षेचा एकूण कालावधी आणि विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यासाठी मुदतवाढ असल्यास त्यासह दिलेला कालावधी चार वर्षांपेक्षा जास्त नसावा.

असे दिसते की, प्रशासकीय न्यायाधिकरणाने आदेशांची मालिका संमत केली आणि त्यातून उद्भवलेल्या एका आदेशाचा निर्णय या न्यायालयाने घेतला.सुद हा अर्जदार असलेल्या प्रकरणाच्या पहिल्या फेरीत न्यायाधिकरणाने असे म्हटले होते की, जे सेवेत रुजू झाल्याच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत उत्तीर्ण होतील त्यांना ज्येष्ठता प्रदान केली जाईल आणि जे नंतर उत्तीर्ण होतील त्यांना कनिष्ठ दर्जा दिला जाईल. मोहनलाल आणि इतर या दुसऱ्या प्रकरणात असे म्हटले गेले होते की, जे दोन वर्षांच्या आत परीक्षा उत्तीर्ण होतील, त्यांना पदावर रुजू होण्याच्या तारखेपासून ज्येष्ठता मिळेल आणि जे चार वर्षांच्या वाढीव कालावधीत उत्तीर्ण होतील, त्यांना परीक्षा उत्तीर्ण होण्याच्या तारखेपासून परस्परांत ज्येष्ठता श्रेणी दिली जाईल. चार वर्षांच्या वाढीव कालावधीत जे परीक्षा उत्तीर्ण झाले नाहीत त्यांच्या बाबतीत, त्यांच्या सेवा समाप्त करणे किंवा त्यांच्यासाठी खुली कारवाई करणे राज्य सरकारला खुले असेल. पहिले प्रकरण या न्यायालया पर्यंत पोहोचले आहे.हे न्यायालय ईश्वरी कुमार आणि इतर विरुद्ध स्टेट ऑफ हिमाचल प्रदेश [सी. ए. क्र. ४२५८/९२] यांनी २४ मार्च १९९४ रोजी निर्णय घेतला होता की, ज्या उमेदवारांनी दोन वर्षांच्या आत परीक्षा उत्तीर्ण केल्या आणि विभागीय परीक्षेत उत्तीर्ण झाल्यानंतर त्यांची पुष्टी झाली, त्यांना त्यांच्या पदावर रुजू होण्याच्या संबंधित तारखेपासून ज्येष्ठता मिळेल आणि विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्याची तारीख नियुक्तीच्या तारखेशी संबंधित असेल. परंतु ज्या लोकांनी उक्त दोन वर्षांनंतर परीक्षा उत्तीर्ण केली त्यांना उत्तीर्ण होण्याच्या तारखेपासून ज्येष्ठता मिळेल आणि दोन वर्षांत परीक्षा उत्तीर्ण झालेल्यांपेक्षा कनिष्ठ दर्जा मिळेल.या अपीलमध्ये, प्रकरणाचा तिसरा संचाद्वारे प्रश्न उद्भवतो: चार संधी घेऊन दोन वर्षांच्या आत परीक्षा उत्तीर्ण

होण्याचा कालावधी अनिवार्य आहे की नाही?त्या संदर्भात, नियमनातील नियम ११ वाचणे आवश्यक आहे, जो खालीलप्रमाणे आहे:

"११. (१) सेवेत नियुक्त झालेल्या व्यक्ती दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी परिवीक्षाधीन राहतील.

अशी तरतूद केली की

(अ) नियुक्तीनंतर दोन वर्षांच्या आत पदावर रुजू असलेले, सरकारने वेळोवेळी विहित केलेल्या विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होतील आणि;

(ब) सरकार अपवादात्मक प्रकरणांमध्ये कोणत्याही व्यक्तीला कोणत्याही किंवा अशा सर्व विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यापासून सूट देऊ शकते.

पुढे नमूद केले आहे की

(अ) अशा नियुक्तीनंतर संबंधित किंवा उच्च पदावरील प्रतिनियुक्तीवर असलेला कोणताही कालावधी परिवीक्षा कालावधी म्हणून गणला जाईल.

सेवेतील नियुक्तीचा कोणताही कालावधी हा परिवीक्षाधीन कालावधी म्हणून गणला जाईल, परंतु नियुक्त केलेल्या कोणत्याही व्यक्तीने, परिवीक्षाधीन कालावधी पूर्ण केल्यानंतर, कायमस्वरूपी पदावर/रिक्त पदावर नियुक्ती केल्याशिवाय, नियुक्त होण्याचा अधिकार असणार नाही.

(ब) अधिकारी म्हणून सेवेतील नियुक्तीचा कोणताही कालावधी परिवीक्षाधीनतेवर घालवलेला कालावधी म्हणून गणला जाईल, परंतु ज्या व्यक्तीने कार्यनिष्ठा केली आहे, ती कोणतीही व्यक्ती, विहित परिवीक्षाधीनता पूर्ण झाल्यानंतर, कायमस्वरूपी पद/रिक्ततेसाठी नियुक्त केल्याशिवाय पुष्टी मिळण्यास पात्र राहणार नाही.

(2) नियुक्ती प्राधिकरणाच्या मते, परिवीक्षा कालावधीतील एखाद्या व्यक्तीचे काम किंवा आचरण समाधानकारक नसेल किंवा तो त्याच्या नियुक्तीच्या दोन वर्षांच्या आत विहित विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण करण्यात अयशस्वी ठरला, तर तो -

(अ) जर अशा व्यक्तीची थेट नियुक्ती केली असेल, तर त्याच्या सेवांचे वितरण आणि

(ब) जर अशा व्यक्तीची अन्य प्रकार भरती केली गेली असेल तर

(i) त्याला त्याच्या मूळ पदावर परत पाठवणे ; किंवा

(ii) आधीच्या नियुक्तीची परवानगी अटी आणि शर्तीप्रमाणे त्याच्याशी इतर प्रकारे व्यवहार करणे.

(३) परिवीक्षा कालावधी पूर्ण झाल्यावर आणि विहित परीक्षा उत्तीर्ण झाल्यावर नियुक्ती प्राधिकरण -

(अ) जर त्याचे काम आणि आचरण समाधानकारक आढळले तर

(i) कायमस्वरूपी रिक्त जागेवर नियुक्ती झाल्यास अशा व्यक्तीची त्याच्या नियुक्तीच्या तारखेपासून पुष्टी करणे; किंवा

(ii) ज्या तारखेपासून कायमस्वरूपी जागा रिक्त होते त्या तारखेपासून अशा व्यक्तीची पुष्टी करा; तात्पुरत्या रिक्त जागेवर नियुक्ती केल्यास; किंवा

(iii) कायमस्वरूपी रिक्त जागा नसल्यास त्याने त्याचा परिवीक्षा कालावधी समाधानकारक पूर्ण केले असल्याचे घोषित करा; किंवा

(ब) जर त्याचे काम किंवा आचरण त्याच्या मते समाधानकारक नसेल आणि विहित विभागीय परीक्षेत उत्तीर्ण न झाल्यास

(i) त्याच्या सेवांच्या वितरणात , जर प्रत्यक्ष नियुक्तीद्वारे नियुक्ती केली गेली असेल किंवा अन्य प्रकारे नियुक्ती केली असेल तर त्याला त्याच्या पूर्वीच्या पदावर पदस्थापित करणे किंवा त्याच्या पूर्वीच्या नियुक्तीच्या अटी व शर्तीप्रमाणे इतर पद्धतीने व्यवहार करणे; परवानगी; किंवा

(2) त्याच्या परिवीक्षेचा कालावधी वाढवणे आणि त्यानंतर, परिवीक्षेचा पहिला कालावधी संपल्यावर ते पारित होऊ शकले असते असे आदेश देणे.यामुळे विभागीय परीक्षांमध्येही योग्य त्या फेरफारासह लागू होईल.

परंतु, परिवीक्षेचा एकूण कालावधी आणि विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होण्यासाठी मुदतवाढ असल्यास त्यासह दिलेला कालावधी चार वर्षापेक्षा जास्त नसावा.

या नियमाचे वाचन स्पष्टपणे सूचित करेल की सेवेसाठी नियुक्त केलेली व्यक्ती दोन वर्षांच्या कालावधीसाठी परिवीक्षाधीन राहील.पक्षांना जारी केलेली नियुक्ती पत्रे अटी दर्शवतात.अटींपैकी एक, म्हणजे अट क्र. (vi) जी खालीलप्रमाणे उद्देशित करते :

(iv) त्याने कर्तव्यात रुजू झाल्यापासून दोन वर्षांच्या आत उत्पादन शुल्क आणि कर या दोन्ही संदर्भात विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण करणे आवश्यक आहे, असे न केल्यास त्याच्या सेवा समाप्त होण्यास जबाबदार असतील. "

म्हणून, परिवीक्षाधीन पदावर नियुक्त केलेल्या उमेदवाराने कर्तव्यात रुजू झाल्यापासून दोन वर्षांच्या आत उत्पादन शुल्क आणि कर या दोन्ही संदर्भात विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण होणे आवश्यक आहे, असे त्यात नमूद केले आहे.

नियमनांच्या नियम ४ मध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद आहे:

"४. परीक्षांचे आयोजन:

(i) हिमाचल प्रदेशच्या उत्पादन शुल्क आणि करप्रणाली विभागाच्या उत्पादन शुल्क आणि करप्रणाली निरीक्षकांची विभागीय परीक्षा वर्षातून दोनदा एप्रिलच्या तिसऱ्या आठवड्यात आणि नोव्हेंबरच्या पहिल्या आठवड्यात किंवा उत्पादन शुल्क आणि करप्रणाली आयुक्तांनी अधिसूचित केलेल्या इतर तारखांवर घेतली जाईल. परीक्षेच्या तारखा आणि ठिकाण हिमाचल प्रदेशच्या राजपत्रात आधी सूचित केले जाईल.

(ii) उप-उत्पादन शुल्क आणि कर आकारणी आयुक्त, (उत्तर आणि दक्षिण विभाग) दरवर्षी १५ जानेवारी आणि १५ ऑगस्टपूर्वी किंवा शेवटच्या परीक्षेचा निकाल जाहीर झाल्यानंतर एका महिन्याच्या आत, यापैकी जे नंतर येईल, हिमाचल प्रदेशच्या उत्पादन शुल्क आणि कर आकारणी आयुक्तांकडे ज्या विषयांमध्ये त्यांची परीक्षा घ्यायची आहे त्या विषयांसह परीक्षेला बसू इच्छिणाऱ्या अधिकाऱ्यांची नावे पाठवतील.

(iii) ही परीक्षा एच. पी. इन्स्टिट्यूट ऑफ पब्लिक अॅडमिनिस्ट्रेशन, फेअर लॉन, शिमला द्वारे घेतली जाईल.

परीक्षा आयोजित करण्याशी संबंधित या नियमाचे वाचन केल्यास असे सूचित होते की शासन वर्षातून दोनदा एप्रिलच्या तिसऱ्या आठवड्यापासून नोव्हेंबरच्या पहिल्या आठवड्यापर्यंत किंवा उत्पादन शुल्क आणि कर आकारणी आयुक्तांनी अधिसूचित केलेल्या इतर तारखांवर परीक्षा घेईल. इन्स्टिट्यूट ऑफ पब्लिक अॅडमिनिस्ट्रेशन, शिमला द्वारे आयोजित केलेली परीक्षा नियमनांच्या नियम ४ च्या परिच्छेद (ii) मध्ये विहित केलेल्या पद्धतीने असेल. त्यामुळे हे स्पष्ट आहे की शासनाने वर्षातून दोनदा परीक्षा घेणे आवश्यक आहे आणि उमेदवारांनी परिविक्षा कालावधीत या पदावर रुजू होण्याच्या तारखेपासून दोन वर्षांच्या आत परीक्षा उत्तीर्ण करणे आवश्यक आहे. हा नियम प्रत्येक उमेदवाराला चार संधी देत नाही. त्यांना दोन वर्षांत विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण व्हावी लागेल. परिविक्षा

कालावधी आणि त्याची घोषणा यशस्वीरित्या पूर्ण झाल्यावर, त्याचे ज्येष्ठत्व नियुक्तीच्या तारखेशी संबंधित असेल.

ज्या उमेदवारांनी निर्धारित दोन वर्षांच्या कालावधीत किंवा प्रोबेशनच्या चार वर्षांच्या वाढीव कालावधीत परीक्षा उत्तीर्ण केल्या नाहीत अशा उमेदवारांवर सरकारने काय कारवाई करावी ते आमच्याशी संबंधित नाही.आम्ही दोन संचाच्या प्रकरणाशी संबंधित आहोत, एक म्हणजे दोन वर्षात परीक्षा उत्तीर्ण झालेले आणि दोन वर्षात परीक्षेला बसलेले पण दोन वर्षांच्या नंतर उत्तीर्ण झालेले अधिकारी. हे असे प्रकरण आहे ज्यात प्रतिवादींनी स्वतः मूळ अर्जामधे दिलासा मागितला होता की त्यांच्या विभागीय परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याच्या तारखेपासून त्यांच्या ज्येष्ठतेची गणना केली जाईल.त्यांनी त्यांच्या कर्तव्यावर रुजू होण्याच्या आणि परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याच्या तारखेचा तपशील दिला आहे, ज्यामध्ये असे दिसून येते की डी. एस. सॅडिल २६ जून १९७७ रोजी या पदावर रुजू झाले होते आणि १६ जुलै १९७९ रोजी त्यांनी परीक्षा उत्तीर्ण केली. डी. आर. दीवान ५ जुलै १९७९ रोजी कर्तव्यावर रुजू झाले, आणि १९ ऑक्टोबर १९८१ रोजी विभागीय परीक्षा उत्तीर्ण झाले दुसऱ्या शब्दात दोन वर्षां नंतर.

उत्तरार्थींची बाजू मांडणारे विद्वान ज्येष्ठ वकील श्री ओ. पी. शर्मा यांनी असा युक्तिवाद केला की उत्तरार्थींनी जानेवारी महिन्यात परीक्षेसाठी अर्ज केला होता; त्यांचे अर्ज योग्य प्रकारे पाठवण्यात आले होते; परीक्षा एप्रिलमध्ये होणे अपेक्षित होते; त्याऐवजी, त्या मे महिन्यात घेण्यात आल्या आणि निकाल ऑक्टोबर महिन्यात जाहीर करण्यात आले आणि म्हणूनच, परीक्षा उत्तीर्ण होण्यास दोन वर्षांहून अधिक विलंब झाल्याबद्दल उत्तरार्थींना दोषी धरले जाऊ शकत नाही. जाहीर केलेल्या निकालांच्या संदर्भात आणि नियमांच्या अंमलबजावणीसंदर्भात घेण्यात आलेल्या परीक्षांच्या बाबतीत , प्रश्न असा आहे:सॅण्डिल आणि दिवाण या उत्तरार्थींचे सेवा ज्येष्ठत्व त्यांच्या नियुक्तीच्या तारखेशी संबंधित आहे की त्यांनी परीक्षा उत्तीर्ण केल्याच्या तारखेपासून? प्रार्थनेत प्रतिपादित केल्या प्रमाणे, त्यांनी स्वतः म्हटले आहे की त्यांचे सेवा ज्येष्ठत्व त्यांच्या परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याच्या तारखेपासून घोषित

केले जावे आणि सेवेच्या अटी आणि नियमांच्या अंमलबजावणीच्या संदर्भात, आम्ही असे मानतो की त्यांच्या ज्येष्ठतेची गणना केली जाईल.

प्रस्तुत उत्तरार्थीनी असा युक्तिवाद करण्याचा प्रयत्न केला की ते १९६३ आणि १९६४ मध्ये कार्यरत असलेल्या नियमांद्वारे शासित आहेत आणि हे नियम त्यांना लागू नाहीत. यावर आम्हाला कोणतेही मत व्यक्त करण्याची गरज नाही. हे प्रकरण न्यायाधिकरणात प्रलंबित असल्याची माहिती आम्हाला देण्यात आली आहे. न्यायाधिकरणाने कायदानुसार त्यांच्या दाव्यांचा विचार करावा.

त्यानुसार अपिल मान्य करण्यात येत आहे.

खर्चाबाबत कोणताही आदेश नाही.

अपिल मान्य करण्यात येत आहे.

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल."
